

SOSYAL BİLİMLERDE ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ

ÜNİTE 4 ARAŞTIRMA MODELLERİ

Yrd. Doç. Dr. SEZİN GÜLERYÜZ ERGÜL

ARAŞTIRMA MODELLERİ

- **Paradigma**
- **Model**
- **Desen**
- **Nicel & Nitel Araştırma modelleri**

PARADİGMA

- Olay ve olgulara kapsamlı bir bakış açısı sağlayan düşünsel çerçevedir.
- Doğadaki ve toplumdaki her olay ile ilgili paradigmlar bulunur.
- Bilimsel çalışmalarda bu paradigma belirli bir bilim felsefesinden kaynaklanır.
- Bilimsel çalışmalarda bu paradigma işe koşulacak **araştırma modeline** kaynaklık eder.
- Her paradigmanın ideolojik bir dayanağı vardır ama modele dönüşmeden de somut olarak uygulanamaz.

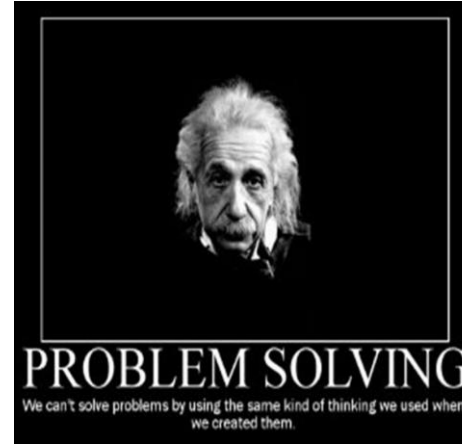

EINSTEIN

“Karşılaştığınız sorunları, o sorunları yarattığınız düşünce düzleminde kalarak çözemeyiniz.”

“Çoğumuzun zaman zaman yaptığı gibi, “sorunların içinde kaybolmak” yerine, paradigma değiştirmeyi başarıp, sorunlara farklı biçimde yaklaşabilenler, o sorunu aşma şansını da yakalıyorlar. Zaten sorunlarımızı dostlarımızla paylaşmamızın nedenlerinden biri de, farklı bir bakışın, bize farklı davranabilme kapısı aralama ihtimali değil midir?” *

MODEL

- Belirli bir gerçekliği temsil eden yapıdır.
- Evrensel fiziksel modeller ve düşünsel modeller bulunmaktadır.
- Modeller şematik olarak gösterebilirler
- Modeller sözel açıklamalarla betimlenebilirler.
- Araştırma modelleri uygulamada paradigmaları temsil ederler.

DESEN

- Desen işlevsel uygulamalar için kullanıcı ile ürün arasındaki etkileşimi yapılandıran somutlaştırılmış bir durum etkinlik veya süreçtir.
- Günlük yaşamda özellikle sanat ve mühendislik alanlarında desen sıkça kullanılır.
- Bilimsel araştırmalarda desen, kullanılan modelin hangi türünün tercih edildiğini gösteren bir işleve sahiptir.
- Araştırma desenleri parçası olduğu modellerden ayrı düşünülemez
- Faktöryel desen denildiğinde araştırmacının deneme modelinde bir çalışma yaptığı anlaşılır.

■ BİLİMSEL PARADİGMA

■ ARAŞTIRMA MODELLERİ

■ UYGULAMA DESENLERİ

■ BİLİM TARİHİ & BİLİM FELSEFESİ

AGUSTE COMTE

- Pozitivizm anlayışını ilk ortaya atan kişi sosyolog **Auguste Comte**'dir.
- Pozitivizm bilim anlayışının temeli bizim dışımızda bizden bağımsız olarak var olan gerçekliği **nesnel** bir şekilde ortaya çıkartmak böylece doğanın temel yasalarına ulaşmaktır.
- Bilimsel gelişime evrimci bir bakış açısıyla yaklaşan "**Üç hal Yasası**" olarak bilimin sınıflamaya göre bilimsel süreci tanrıbilimsel çağ, metafizik çağ ve pozitivist çağ olarak inceleyen bilim adamı **AUGUSTE COMTE**'dur.

- Üç hal yasasına göre tanrıbilimsel çağda insanlar karşılaştıkları sorunlara yönelik tanrısal açıklamaları benimsemişlerdir.
- Metafizik çağda insanlar tanrıların yerine daha soyut güçleri koyarak soğa ötesi açıklamalarla sorunların nedenlerini betimlemeye çalışmışlardır.
- Bilimsel çağda ise olgucu ve görgül açıklamalar tanrısal ya da metafiziksel açıklamaların yerini almıştır.
- **Pozitivist yaklaşım öznel bilgiyi reddeder.**

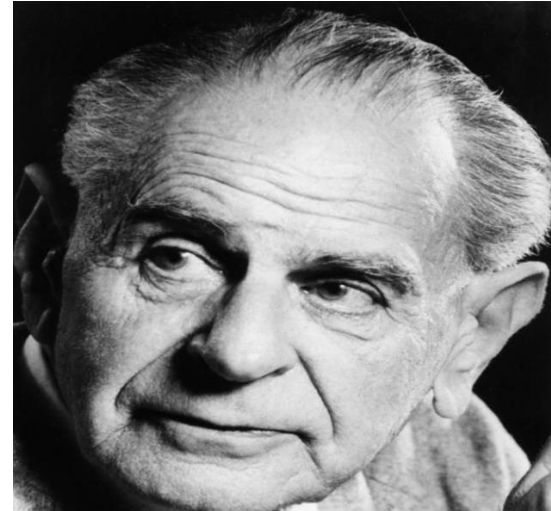

KARL POPPER

- Pozitivizm doğrulanabilirlik ilkesine karşı **yanlışlanabilirlik** ilkesini ortaya atan bilimsel ilerlemenin doğruların biriktirilmesiyle değil yanlış bilgilerin ayıklanması yoluyla sağlanacağını savuna bilim adamıdır.

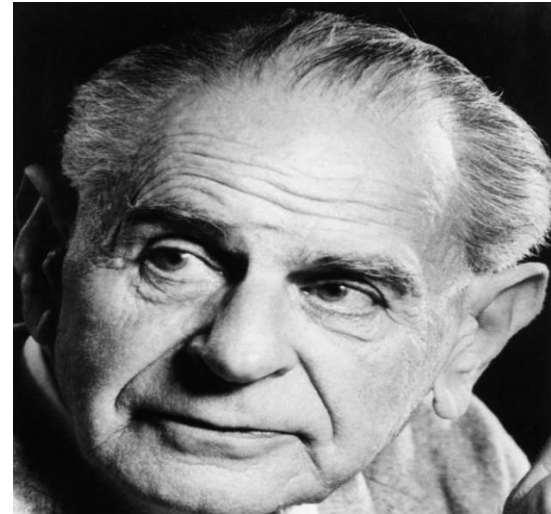
KARL POPPER GÖRÜŞLERİ:

- Pozitivizmde yaşanan sıkıntıların giderilebilmesi için yanlışlama gerekir.

KARL POPPER

- **Yanılışlama** ile oluşturabilecek yeni kuramlar sayesinde bilimsel ilerleme gerçekleşir.
- Bilimselliğin temel lct sınıama ve yanılışlamadır.
- Doğru olmadığı kanıtlanan bilgiler ve düşünceler düzeltilmeli ya da onlardan vazgeçilmelidir.

THOMAS KUHN

- **Paradigma değişimi** kavramını ortaya atan ve pozitivism görüşü benimsemekle birlikte Comte'un bilimsel bilginin doğrusal ve birikimli bir ilerleme gösterdiği anlayışına karşı olan bilim adamıdır.

THOMAS KUHN YAPTIĞI DÖNEM SIRALAMASI:

- Bilim öncesi
- Normal bilim
- Bunalım devri
- Yeni normal bilim
- Yeni bulanım devrim

IMRE LAKATOS

- Pozitivist bilim ideali ve anlayışının eleştirisini yapan Lakatos'a göre, bilimde nihai doğrulama ve nihai yanlıslama yoktur.
- **Bilim yanılabilir, hataya düşebilir.** Bilimde kesin doğrularla, kesin yanlısların olamayacağını söyleyen Lakatos'a göre, bilimde hakikati garanti edecek, doğruluğu teminat altına alacak, genel-geçer, evrensel ve rasyonel yöntemler yoktur. Bundan dolayı, bilimin kesin ve değişmez bir yöntemi olamaz.

PAUL FEYERABEND

- Batı merkezci bilim anlayışının bilimsel paradigmayı bir ideoloji haline getirdiğini ve bu ideolojinin daha çok iktidara hizmet ideolojisi olduğunu, bilim politikalarına yön vermede ve bilimin sonuçlarından yararlanmada sıradan insanların hakkının olması gerektiğini ifade eden bilim adamıdır.

PARADİGMANIN TAŞIMASI GEREKEN ÖZELLİKLER

THOMAS KUHN GÖRE;

- Uzlaşılan belirli bir anlayışının olması
- Uzlaşılan değerlerin olması
- Uzlaşılan tutumların ve kapsamının olması
- Uzlaşılan yöntem ve kuralların olması

THOMAS KUHN

- **PARADİGMA DEĞİŞİMİ KAVRAMI:** Pozitivist paradigmanın yetersiz olduğu durumlarda karşıt bir paradigmanın gelişebileceğini savunan bilim adamı THOMAS KUHN' dur.
- **ANOMALİ:** Paradigmada öngörülemeyen ve yerleşik anlayışta tam açıklanamayan bazı eksikliklerin belirmesiyle başlayan duruma Anomali denir.
- Anomallerin artması; Bunalım - devrim dönemine denk gelmektedir.
- **PARADİGMA KAYNAMASI:** Bilimsel ilerlemenin köklü dönüşüm, patlama veya sıçramalarla gerçekleşmesine paradigma değişimi veya paradigma kayması denir.

PARADİGMANIN BARINDIĞI UNSURLAR

- Araştırmaya kaynaklık eden değerler
  - Bakış açısı
  - Kurallar
  - Sınırlar

ÖZET

- Bilimsel bilgiye ulaşmak genelde bilimsel araştırmadan geçer.
- Bilimsel araştırma; “Karşılaşılan sorunlara planlı ve sistemli çözümler bulmak için bilimsel yöntemlerin uygulandığı süreç” şeklinde tanımlanabilir (Karasar, 2007).
- Her bilimsel araştırma, belirli bir paradigmaya bağlı olarak seçilen bilimsel yöntem ile yapılır. Bu anlamda yöntem, bilimsel araştırmanın nasıl yapılacağına ilişkin bir kılavuzdur. Paradigma ise araştırmaya kaynaklık eden değerleri, bakış açısını, kuralları ve sınırları belirtir.

ARAŞTIRMA PARADİGMALARI

- Nicel paradigma
- Nitel paradigma
- Karma paradigma

ÖNEMLİ!!

EPİSTEMOLOJİ: Bilginin elde edilme yolu, doğası, biçimleri, kaynağı, doğruluğu ve sınırlarını inceleyen bilim dalıdır.

NİCEL PARADİGMA (1/2)

- Bilginin bireyin dışında olduğunu, tek ve kesin olduğunu öne süren araştırma paradigmasıdır.
- Nicel araştırmalar temelde Pozitivizme (olgucu bilim) dayanmaktadır.
- Gerçek tek ve kesindir gerçeklik bireyin dışında ve bireyden bağımsızdır.
- Nesneldir.
- Tümdengelimci bir yaklaşımı benimser.

NİCEL PARADİGMA (2/2)

- Nicel araştırma olguya ilişkin “ne kadar, ne ölçüde, ne sıklıkta” gibi sorulara
- yanıt aramaktadır.
- Nicel araştırmanın amacı genellemeler yapmaktır.
- Nicel araştırmada baştan belirlenen yöntemle bağlı kalınmaktadır.
- Nicel araştırma kapsamlı bir alanyazın taraması gerektirir.
- Nicel araştırmada birçok değişken tam olarak kontrol edilemediğinden varsayımlar yapılmaktadır.

NİTEL ARAŞTIRMA PARADİGMASI (1/2)

- Gerçeğin tek olmadığını bireyler arasındaki farklılıkların gerçekliği de etkileyebileceğini, dolayısıyla herkesin gerçeğinin farklı olabileceğini savunan paradigmadır.
- Nitel araştırmacılar Realizmi değil İdealizmi benimsemişlerdir.
- Nitel paradigmanda çoğu zaman benzersiz olaylar araştırma konusu olarak belirlenir.

NİTEL ARAŞTIRMA PARADİGMASI (2/2)

- Tek ve mutlak bir gerçeklik yoktur.
- Öznellik ön plana çıkar(Veri toplama sürecinde bireysel özellikler yorumlar, algılar, izlenimler ve bağlamlar üzerine yoğunlaşır).
- Gerçeği ancak bireyler oluşturabilir.
- Farklı kişisel özellikler farklı gerçekliklerin ortaya çıkmasına neden olur.
- Tüme varımcı yaklaşım benimsenir.

MODEL

- **MODEL KAVRAMI:** Örnek olmaya değer kimse ya da şey olarak tanımlanır.
- **ARAŞTIRMA MODELİ:** Araştırma açısından model kavramının anlamı, bir bütünün genel hatlarıyla çerçevelenmiş özelliğidir.
- Araştırma modeli sayesinde araştırmacı nasıl bir yol izleyeceğini belirler.

ARAŞTIRMA MODELİ

- Araştırma modelleri bilimsel çalışmaların belli bir sistematikle sınıflandırılmasına olanak sağlar.
- Araştırmacının amacına ulaşmasıyla ilgili en önemli kararlardan biri doğru modeli seçmektir.
- **Öznel ve sözel verilerden** hareket edilecekse nitel paradigma ya dayalı modeller seçilmelidir. Sayısal kanıtlar gerekiyorsa nicel modeller seçilmelidir.
- Nicel araştırmalarda sıkça kullanılan modeller **Tarama** ve **Deneme** modelleridir.

TARAMA MODELİ

- Araştırılan olguya ilişkin dağınık verilerin toparlanması, sınıflandırılması, düzenlenmesi ve çözümlenmesi tarama modelleri sayesinde sağlanır.
- Tarama modelleri kendi içinde genel tarama modelleri ve örnek olay tarama modelleri olarak ayrılmaktadır.
- **Tarama modelindeki araştırmalar incelenen durumu olduğu gibi araştırıp açıklamayı hedeflemektedir.**

GENEL TARAMA MODELLERİ

- **TEKİL TARAMA MODELİ:** Araştırmayı tek değişkene odaklayarak onun belirli bir andaki veya belirli bir dönemdeki değişimini inceleyen model tekil tarama modelidir.
KESİT ALMA: Belirli gelişim dönemlerini temsil eden yaklaşımla örnekleme yapılamasına kesit alma denir.
SÜREKLİ İZLEME: Örneklemin belirli bir dönemdeki gelişiminin izlenmesine sürekli izleme denir.
İLİŞKİSEL TARAMA: Birden çok değişken arasındaki etkileşimlerin belirlenmesinde kullanılan tarama modeli ilişkisel tarama modelidir.

ÖRNEK OLAY TARAMA MODELİ

- Belirli bir olguya ilişkin ayrıntılı betimleme yapma amacını taşıyan tarama modelidir.
- Durum çalışmasıdır.
- **TABAKALI TEK DURUM DESENİ:** Duruma ilişkin tüm katman ve tabakaların ayrıntılı biçimde değerlendirilmesinin sağlandığı yöntemdir.
- **BETİMLEYİCİ ARAŞTIRMA:** Var olan durum olduğu gibi anlatılır.
- **ÖRNEK:** Türkiye’de iletişim sektöründeki insan kaynaklarının nitelikleri konusunda araştırmaya yapılıyorsa örneklemdaki İnsanların yaş, cinsiyet, eğitim, görev, kıdem, statü, gelir ve benzeri özelliklerin belirlenmesi betimleyici araştırmaların konusudur.

NEDENSEL KARŞILAŞTIRMALI MODELİ

- Bağımlı değişkeni oluşturan olası değişkenlerin belirlenmesi amacını taşıyan modeldir.
- **ÖRNEK** :Bir işyerinde işle yeni giren kişilere yönelik olarak gerçekleştirilen oryantasyon eğitimlerinin iş kazalarıyla ilgili sonuçlara bir etkisinin olup olmadığının araştırıldığını varsayalım. Böyle bir araştırmada üç yıl içinde aynı işyerinde 200 kişi işle girmiş ve bunların 100 kadarı oryantasyon eğitimine katılmış, geri kalan 100 kadarı katılmamış olsun. Araştırmada 200 kişinin üç yıl içinde ne kadar iş kazasına karıştığına ilişkin veriler toplanmış olsun.

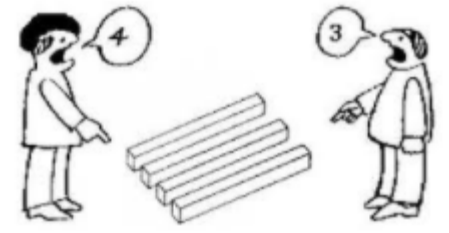

DENEME MODELİ

- Ardından oryantasyon eğitimine katılmış olanlara ilişkin veriler ile böyle bir eğitime katılmamış olanlara ilişkin verileri karşılaştıralım. Bu tür bir araştırma nedensel karşılaştırmalı çalışmalara bir örnek olarak gösterilebilir.
- **DENEME MODELİ:** Bağımlı değişken üzerinde bağımsız değişkenlerin etkilerinin araştırıldığı modelleridir.
- Grupların yansız olarak oluşturulmadığı ya da deney ortamının tam anlamıyla kontrol edilemediği durumlarda kullanılır.

DENEME MODELİ

- Araştırmacı daha önceden oluşmuş grupları kullanıyorsa burada **yarı deneysel** bir çalışma söz konusudur.
- **Grupların yansız oluşturulamadığı ya da deney ortamının tam anlamıyla kontrol edilemediği durumlarda kullanılır.**
- Denekler gruplara bağımsız bir biçimde atanamazlar.
- Kontrol grubu ve deneysel grupların rasgele seçilemediği durumlarda söz konusudur.
- **DENEME ÖNCESİ MODELİ:** Kontrol grubunun olmadığı veya ölçümlerde dikkate alınmadığı araştırmalarda kullanılan modeldir.

DENEY

- Tam anlamıyla denetlenemeyen etmenlerin kontrol edildiği bir ortamda denetlenen değişkenler arasındaki nedensel ilişkilerin ortaya konulmasına dayalı bir çalışmadır.

TEK DENEKLİ MODELLER

- Tıp
- Psikoloji
- Özel eğitim
- İletişim bozukluğu

NİTEL SAYILAN MODELLER

- Fenomonolojik (OLGU BİLİM) çözümleme
- Entnografik gözlemler
- Tarihsel araştırma
- Dayanıklı kuram
- **OLGU:** Duyularla algılanabilen şey olarak ta tanımlanan kavram olgu kavramıdır.
- Felsefede somut, algılanabilir, denenebilir olay ve nesne demektir.

NİTEL SAYILAN MODELLER

- ETNOGRAFİ

- Bir yada daha çok yerel birimde yoğun bir alan çalışmasıyla belirli kültürel gruplar yada olgular üzerinde yapılan sistematik çalışmadır.
- **FENOMOLOJİK ÇÖZÜMLEME:** Algılar ,duygular gibi olgulara odaklanarak özü görmek ,sezmek,hedefleri taşıyan modeldir.

NİTEL SAYILAN MODELLER

- **TARİHSEL ARIŞTIRMA:** Bir olayın önceki dönemlerle ilişkisini araştırılmasında yada önceki dönemlerde olan bir olayın,şimdiki olaylara etkisinin incelenmesinde kullanılan yöntemdir.
- **DAYANIKLI KURAM:** Nitel bir araştırma sırasında toplanan verilerden ortaya çıkan kurama denir.
- **EYLEM ARAŞTIRMASI:** Uygulamada yaşanan sorunlara etkin çözümler üretmek amacı ile uygulayıcıların kendi başlarına ya da araştırmacıların yardımıyla uygulama sürecini incelemelerine denir.

KARMA MODELLER

- Karma modeller birbirlerini yineleyecek teknikler yerine birbirine güçlendirecek teknikler kullanmalıdır.
- Önemli olan birbirini destekleyen güçlendiren nitel ve nicel yöntemleri seçmek ve kullanmaktır.
- Benzer veriler sağlayan yöntemler tercih edilmemelidir.
- İkam etmek yerine tamamlamak ön plana çıkmalıdır.

■ **SORULAR**

■ **TEŞEKKÜRLER**

